

INGLIZ VA O‘ZBEK FOLKLORIDA LINGVOKULTUREMALARNING O‘RNI

Tursunova Dilnoza Alisher qizi

Qarshi davlat universiteti tayanch doktoranti

Annotatsiya: *Mazkur maqolada ingliz va o‘zbek folklorida lingvokulturemalarning nazariy asoslari, tasnifi, semantik va pragmatik funksiyalari hamda milliy-madaniy xususiyatlari chuqur ilmiy tahlil qilinadi. Folklor matnlari jamoaviy xotira va madaniy kodlar tizimi sifatida talqin qilinib, lingvokulturemalarning xalq dunyoqarashi va qadriyatlarini ifodalashdagi o‘rni qiyosiy-lingvokulturologik yondashuv asosida yoritiladi.*

Kalit so‘zlar: *lingvokulturema, folklor, milliy tafakkur, madaniy kod, ingliz folklori, o‘zbek folklori.*

Kirish

Zamonaviy tilshunoslikda til va madaniyatning o‘zaro munosabati markaziy ilmiy muammolardan biri hisoblanadi. Ayniqsa, XX asr oxiri – XXI asr boshlarida shakllangan lingvokulturologiya fani til birliklarini milliy tafakkur, madaniy tajriba va ijtimoiy ong bilan uzviy bog‘liq holda o‘rganishni maqsad qilgan¹. Ushbu yo‘nalishda lingvokulturema tushunchasi til va madaniyat kesishgan nuqtada vujudga keladigan murakkab birlik sifatida talqin etiladi.

Folklor lingvokulturemalarni tadqiq etish uchun eng muhim manba hisoblanadi. Chunki folklor asarlari individual muallif ongining mahsuli emas, balki xalqning jamoaviy tafakkuri, tarixiy xotirasi va madaniy tajribasini mujassamlashtiradi². Ingliz va o‘zbek folklori turli tarixiy va ijtimoiy sharoitlarda shakllangan bo‘lsa da, ularning har ikkisida ham milliy dunyoqarashni ifodalovchi lingvokulturemalar tizimi mavjud.

Mazkur maqolaning maqsadi ingliz va o‘zbek folklorida lingvokulturemalarning o‘rni, ularning turlari va funksiyalarini aniqlash, shuningdek, qiyosiy tahlil asosida har ikki xalq folkloriga xos milliy-madaniy o‘ziga xoslikni ilmiy jihatdan asoslab berishdan iborat. Tadqiqot jarayonida lingvokulturemalar folklor matnlarida xalqning tarixiy xotirasi, ijtimoiy qadriyatlari, axloqiy me‘yorlari va mentalitetini ifodalovchi muhim til-madaniyat birliklari sifatida talqin qilinadi.

Tadqiqot quyidagi metodologik yondashuvlar asosida amalga oshirildi:

1. Qiyosiy-lingvokulturologik metod – ingliz va o‘zbek folklorida uchraydigan lingvokulturemalarni semantik, funksional va madaniy jihatdan solishtirish, ularning o‘xshash va farqli tomonlarini aniqlash uchun qo‘llanildi. Ushbu metod orqali umuminsonga xos va milliy-spetsifik madaniy unsurlar ajratib ko‘rsatildi.

2. Konseptual tahlil – lingvokulturemalar orqali ifodalangan asosiy madaniy konseptlar (masalan, qahramonlik, adolat, vatan, sadoqat, shohlik, jamoa, oila)ni aniqlash va ularning folklor matnlaridagi konseptual mazmunini ochib berish maqsadida qo‘llanildi³.

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G'UYALAR

3. Semantik-kontekstual metod – lingvokulturemalarning aniq folklor matni doirasidagi ma'nosi, emotsional-ekspressiv bo'yoqlari hamda badiiy funksiyasini tahlil qilish uchun xizmat qildi. Bu metod lingvokulturemalarning kontekstdan tashqaridagi lug'aviy ma'nosi bilan matn ichidagi pragmatik ma'nosi o'rtasidagi farqni aniqlash imkonini berdi.

4. Diskursiv tahlil – folklor diskursida til birliklarining kommunikativ vazifasini, xususan, rivoyat, doston va ballada janrlarida lingvokulturemalarning narrativ, baholovchi va ideologik funksiyalarini ochib berish uchun qo'llanildi.

5. Tasnifiy metod – aniqlangan lingvokulturemalarni ularning tematik-madaniy xususiyatlari, semantik maydonlari va funksional yukiga ko'ra tizimlashtirish, guruhlash va ilmiy tasnifini ishlab chiqish maqsadida foydalanildi.

Tadqiqotning empirik materiali sifatida ingliz folkloridan “Robin Hood Ballads”, “King Arthur and the Knights of the Round Table”, “Beowulf” kabi epik va ballada janriga mansub asarlar tanlab olindi. Ushbu asarlar ingliz xalqining tarixiy tafakkuri, ritsarlik madaniyati, qahramonlik va ijtimoiy adolat haqidagi tasavvurlarini aks ettiruvchi boy lingvokulturologik materialga ega.

O'zbek folkloridan esa “Alpomish”, “Go'ro'g'li”, “Ravshan”, “Kuntug'mish” dostonlari, shuningdek, ayrim xalq rivoyatlari va afsonalari empirik manba sifatida jalb etildi. Mazkur folklor namunalarida o'zbek xalqining milliy mentaliteti, oilaviy va ijtimoiy munosabatlari, jasorat, vafodorlik, nomus va or-nomus kabi madaniy qadriyatlar lingvokulturemalar orqali ifodalangan.

Tanlangan empirik materiallar asosida olib borilgan tahlil ingliz va o'zbek folklorida lingvokulturemalarning milliy-madaniy xususiyatlarini aniqlash, ularning umumiy va farqli jihatlarini ilmiy asosda yoritish imkonini berdi.

Natijalar

Tadqiqot natijalari ingliz va o'zbek folklorida lingvokulturemalar ko'p qatlamli va tizimli xarakterga ega ekanini ko'rsatdi.

1. Ijtimoiy-tarixiy lingvokulturemalar

Ingliz folklorida “knight, king, castle, yeoman, outlaw” kabi birliklar feodal jamiyat tuzilmasi va ritsarlik madaniyatini aks ettiradi. Robin Gud obrazida “outlaw” lingvokulturemasi salbiy bahodan xoli bo'lib, adolat va tenglik g'oyasini ifodalovchi madaniy birlikka aylanadi⁴.

O'zbek folklorida “bahodir, el, yurt, xon, bek kabi lingvokulturemalar jamoaviylik va hududiy birlik konseptlarini ifodalaydi. Bu birliklar xalq manfaatini shaxs manfaatidan ustun qo'yish g'oyasini mustahkamlaydi.

2. Mifologik lingvokulturemalar

Ingliz folklorida “Excalibur, Merlin, dragon” kabi birliklar kelt mifologiyasi va xristianlik sintezini aks ettiradi. O'zbek folklorida esa “dev, ajdar, pari, qut” kabi birliklar qadimgi turkiy mifologik qarashlar bilan uzviy bog'langan⁵.

3. Axloqiy-aksiologik lingvokulturemalar

TANQIDIY NAZAR, TAHLILY TAFAKKUR VA INNOVATSION G‘OYALAR

Ingliz folklorida “honour, justice, loyalty” konseptlari ritsarlik axloqining asosini tashkil etsa, o‘zbek folklorida “or-nomus, vafodorlik, ota roziligi” kabi birliklar ma’naviy qadriyatlar tizimini ifodalaydi.

Muhokama

Qiyosiy tahlil shuni ko‘rsatadiki, ingliz folklorida lingvokulturemalar asosan individualizm va huquqiy ong bilan bog‘liq bo‘lsa, o‘zbek folklorida ular kollektivizm va ma’naviy burch tushunchalari asosida shakllangan. Bu farq ikki xalqning tarixiy taraqqiyot yo‘li va ijtimoiy tuzilmasi bilan izohlanadi⁶.

Lingvokulturemalar tarjimada ko‘pincha lakuna holatini yuzaga keltiradi. Masalan, “honour” va “or-nomus” semantik jihatdan yaqin bo‘lsa-da, ularning madaniy mazmuni to‘liq mos kelmaydi, bu esa tarjimada izohlash yoki kompensatsiyani talab qiladi⁷.

Xulosa

Tadqiqot natijalari ingliz va o‘zbek folklorida lingvokulturemalar milliy dunyoqarash, tarixiy xotira va madaniy qadriyatlarning asosiy tashuvchisi ekanini ko‘rsatdi. Ular folklor matnining semantik yadrosini tashkil etib, madaniy uzluksizlikni ta’minlaydi.

Lingvokulturemalarni qiyosiy o‘rganish lingvokulturologiya, folklorshunoslik va tarjima nazariyasi uchun muhim ilmiy xulosalar chiqarish imkonini beradi hamda madaniyatlararo kommunikatsiyada samarali yondashuvlarni ishlab chiqishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Maslova V.A. Lingvokul'turologiya . – Moskva: Akademiya, 2001.
2. Lotman Yu.M. Semiosfera . – Sankt-Peterburg, 2000.
3. Wierzbicka A. Understanding Cultures through Their Key Words . – Oxford, 1997.
4. Dobson R.B. The Ballads of Robin Hood . – London, 1976.
5. Rahmatullayev Sh. O‘zbek xalq og‘zaki ijodi va mifologiya . – Toshkent, 2009.
6. Humboldt W. von. On Language . – Cambridge, 1988.
7. Newmark P. A Textbook of Translation . – London, 1988.
8. Salomov G‘. Tarjima nazariyasiga kirish . – Toshkent, 1983.
9. Sternin I.A. Lingvokul'turologiya va til manzarasi . – Voronej, 2016.
10. Alpomish . – Toshkent: G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot.

